

Комунальний заклад вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
Факультет реабілітаційної педагогіки та соціальної роботи
Кафедра спеціальної педагогіки та спеціальної психології

БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

Особливості сформованості базового полісенсорного сприйняття у дітей
дошкільного віку із розладами аутистичного спектра

Виконала студентка групи СО-4
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Біла Олена Олександрівна
Керівник: Лопатинська Н. А.
Рецензент: Бабич Н. М.
Нормоконтроль _____ Ю. В. Клочкова

Запоріжжя
2020 р.

РЕФЕРАТ

Бакалаврська робота: 50 с., 4 таблиці, 4 рисунки, 49 джерел, 2 додатки.

Об'єкт дослідження – особливості розвитку зорового, слухового, тактильного сприйняття у дітей дошкільного віку із розладами аутистичного спектра.

Мета дослідження – визначити особливості розвитку базового полісенсорного сприйняття (зорового, слухового, тактильного) у дітей дошкільного віку із розладами аутистичного спектра.

Методи дослідження: теоретичні, дослідницькі, математико-статистичні.

На сьогодні проблема формування базового сенсомоторного досвіду у дітей із розладами аутистичного спектра є однією з нагальних проблем дитячої нейропсихології, оскільки ця категорія дітей має специфічні особливості аналітико-синтетичної діяльності стовбурових і підкіркових областей мозку, які відповідають за інтеграцію різномодальних імпульсів та обробку сенсомоторної інформації. Наявність специфічних рухових та перцептивних розладів, брак сенсомоторного досвіду та несформованість сенсомоторного інтелекту, порушення комунікативного розвитку, недостатня сформованість довільної регуляції власної діяльності, недостатність системної ранньої допомоги перешкоджає можливості вчасно визначити проблему розвитку сенсомоторної інтеграції на ранньому етапі й вчасно розпочати необхідну корекційно-розвиткову роботу.

БАЗОВЕ ПОЛІСЕНСОРНЕ СПРИЙНЯТТЯ, ЗОРОВИЙ ГНОЗИС, СЛУХОВИЙ ГНОЗИС, ТАКТИЛЬНИЙ ГНОЗИС, ДІТИ ІЗ РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА, СЕНСОРНА ДЕЗІНТЕГРАЦІЯ, СЕНСОРНА ДЕПРИВАЦІЯ.

ВСТУП

Актуальність дослідження. На сьогодні питання навчання дітей із розладами аутистичного спектра в освітньому просторі звучить надзвичайно гостро. Дослідженню питань природи та структури особливостей розвитку дітей із асинхронним спотвореним розвитком приділяли увагу такі вчені, як Дж. Айрес, Н. Базима, Н. Байкіна, Л. Канер, Я. Крет, К. Лебединська, В. Лебединський, І. Мартиненко, О. Нікольська, К. Островська, Т. Сак, Т. Скрипник, В. Тарасун, Г. Хворова, А. Чуприков, М. Шеремет, І. Шпіцберг, Д. Шульженко та ін. Результати досліджень констатували у дітей зазначеної категорії гіперсензитивне сприйняття інформації з оточуючого простору, згідно з яким онтогенетичний розвиток сенсорних систем та їх інтеграція у дітей із розладами аутистичного спектра є неможливим.

Обробка сенсорної інформації – спосіб і процес прийому, розпізнавання, обробки та аналізу відчуттів у центральній нервовій системі, а також їх інтеграція, як кінцева обробка і усвідомлення сенсорних стимулів. Поширеність сенсорної дезінтеграції у дітей із розладами аутистичного спектра, за даними науковців Дж. Айрес, К. Гальчин, К. Островська, А. Чуприков, Д. Шульженко варіює від 30-70 % [1; 3; 9; 26; 28; 49]. Морфофункціональні особливості нервової системи дітей зі спектром аутистичних порушень свідчать про несформованість у них специфічних зон сенсорної інтеграції, в першу чергу, – кутової звивини, ретикулярної формації та лімбічної системи [1; 3; 6; 7; 9; 19; 28; 46; 48].

При порушенні фізіологічних процесів і механізмів сприйняття сенсорної інформації дитина із розладами аутистичного спектра вибудовує «аутичну» модель адаптації до зовнішнього світу як найбільш продуктивну і самозахисну. На фоні такого типу психічного розвитку аферентна сенсорна інформація сприймається як надлишкова, внаслідок чого дитина вимушена ігнорувати її та

штучно знижувати інтенсивність сигналу, що поступає. В результаті «у дитини фіксується реакція відходу від спрямованих на нього зовнішніх впливів» [26, с. 40]. Наслідком ігнорування є не формування синтезу різних сенсорних систем (зорової, слуховий, тактильний), що в свою чергу не сприяє розвитку бінокулярного зору і бінаурального слуху.

Сенсорна депривація негативно впливає не лише на формування нейрофізіологічних механізмів системної організації зорового, слухового та тактильного сприйняття, а й на діяльність активуючої системи мозку. Тому важливим є розуміння того, як відбувається процес обробки інформації у дітей дошкільного віку із розладами аутистичного спектра, та на якому етапі відбувається сенсорний збій. У вітчизняній літературі приділяється недостатня увага вивченню, діагностиці, корекції сенсорних складових розвитку дитини із розладами аутистичного спектра, що обумовило вибір теми даного дослідження.

Об'єкт дослідження: особливості розвитку зорового, слухового, тактильного сприйняття у дітей дошкільного віку із розладами аутистичного спектра.

Предмет дослідження: з'ясування особливостей розвитку базового полісенсорного сприйняття (зорового, слухового, тактильного) у дітей дошкільного віку із розладами аутистичного спектра.

Мета дослідження – визначити особливості розвитку базового полісенсорного сприйняття (зорового, слухового, тактильного) у дітей дошкільного віку із розладами аутистичного спектра.

Відповідно до мети було визначено такі завдання дослідження:

1. Узагальнити теоретичний матеріал з проблеми дослідження.
2. Провести діагностику стану розвитку базового полісенсорного сприйняття (зорового, слухового, тактильного) у дітей дошкільного віку із розладами аутистичного спектра та визначити особливості сформованості.

Методи дослідження: теоретичні методи (вивчення і теоретичне узагальнення наукових матеріалів зі спеціальної, нейропсихологічної і медичної літератури з проблеми дослідження; аналіз анамнестичних даних; консультації та бесіди з батьками, спеціалістами з метою вивчення стану розвитку сенсорного сприйняття (зорового, слухового, тактильного) у дітей дошкільного віку із розладами аутистичного спектра); дослідницькі методи: праксиметричні (вивчення та аналіз інноваційного педагогічного досвіду), діагностичні (інтерв'ювання), обсерваційні (пряме і опосередковане спостереження), констатувальний експеримент; аналітико-синтетичні (методи обробки і аналізу результатів дослідження).

Методологічною основою дослідження є: теорія соматосенсорної корекції (А. Заплатинська, Ю. Коломієць, І. Мартиненко, Т. Сак, Т. Скрипник, В. Тарасун, Д. Шульженко); положення про специфіку наслідків ураження мозку (Л. Виготський, О. Лурія); концепція розвитку дітей з аутизмом (В. Тарасун, Г. Хворова); теорія про динамічну мозкову локалізацію (Н. Бехтерєва; І. Павлов, О. Ухтомський); теорія заміщуючого онтогенезу (Г. Семенович); теорія системної динамічної локалізації вищих психічних функцій (Л. Виготський, О. Лурія).

Апробація результатів дослідження. Матеріали дослідження були представлені на VIII Міжнародному науковому форумі «Простір гуманітарної комунікації»: секція «Інноваційні технології та організація навчально-виховної корекційно-розвиткової і реабілітаційної роботи з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку в системі сучасної освіти» (22 квітня 2016 року, збірник наукових праць С. 242-246); у збірнику наукових праць Хортицької національної академії (Випуск 4, 2016. – С. 121-129); на XII-тій Всеукраїнській студентській олімпіаді зі спеціальності «Корекційна освіта» (за нозологіями) 13 квітня 2016 року, м. Кам'янець-Подільський.

Структура роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (49 найменування) та 2 додатків. У тексті

містяться 4 рисунки, 4 таблиці. Основний текст роботи викладено на 41 сторінці, загальний обсяг роботи – 50 сторінок.

ВИСНОВКИ

Результати проведеного дослідження підтвердили концептуальні положення, правомірність основних підходів, засвідчили реалізацію мети та ефективність розв'язання окреслених завдань і дали підстави для наступних висновків:

1. Розкрито онтогенетичні, фізіологічні та патофізіологічні аспекти функціонування базових сенсорних (зорового, слухового, тактильного) каналів у дітей дошкільного віку із розладами аутистичного спектра. Морфофункціональні особливості нервової системи дітей із розладами аутистичного свідчать про несформованість у них специфічних зон сенсорної інтеграції, в першу чергу, – кутової звивини, ретикулярної формації та лімбічної системи. Для дітей із розладами аутистичного спектра характерна хвороблива гіпер- або гіпостезія до звичайних сенсорних подразників: тактильних, світлових, звукових, слухових; моноканальна направленість сприйняття; сприйняття дитиною інформації у периферійних зонах; стимульний дефіцит; недостатня кількість нервових зв'язків через обмеженість сенсорного досвіду; дисфункція сенсорної інтеграції; сенсорна депривація, деформація предметності сприйняття навколишнього світу.

2. Під час діагностики базового полісенсорного сприйняття було з'ясовано умови, які сприяють ефективному розвитку сенсорних систем, активації зон периферійної чутливості аналізаторів (зорового, слухового, тактильного), синтезуванню сенсорних гнозисів, а саме: організація фізичного середовища та налагодження безпечного перебування дитини в ньому; створення умов для формування адекватної довільної діяльності; впровадження в периферійний простір дитини, встановлення контакту фахівця з дитиною в периферійних зонах сприйняття та поступовий перехід у

фронтальну зону сприйняття; формування синтезуванню сенсорних систем (зорової, слухової, тактильної).

Кількісний і якісний аналіз результатів проведеної діагностичної роботи з розвитку базового полісенсорного сприйняття (зорового, слухового, тактильного) дозволив простежити, що її результативність залежить від: сенсорного досвіду дитини; відточування техніки «фіксації» на об'єкті; рівня синтетичної сукцесивної та симультанної діяльності; використання у роботі сильних сторін дітей із аутизмом, зокрема: схильністю до впорядкованості, завершеності, структурованості, орієнтуванні в часі і просторі, розвиненістю механічної пам'яті тощо; організації доступного освітнього середовища (предметно-просторового, організаційно-сміслового, соціально-психологічного); забезпечення психолого-педагогічного процесу розвитку дітей із розладами аутистичного спектра міждисциплінарною командою.

Питання діагностики базового полісенсорного сприйняття дітей дошкільного віку із розладами аутистичного спектра є актуальним і необхідним для вчасного виявлення порушень розвитку сенсорних каналів (зорового, слухового, тактильного), що в свою чергу дає змогу сформувати та налаштувати ефективну корекційну роботу. Вчасно розроблена корекційна робота покращує здібності та збільшує шанси на вдалу соціальну адаптацію дітей із розладами аутистичного спектра у майбутньому.